

יצחק לאור

יום אחד יעשו על זה סרט, ירחמו על מר גורלנו הישראלי, אולי יביאו איזה אוסקר

כ־22 בדצמבר 2008, חמישה ימים לפני תחילתו של טבח עזה, אישרה ועידת מרצ את הקמת רשימתה החדשה לבחירות. עמוס עוז, הרוח החיה והמרשימה בהתארגנות החדשה, נשא נאום, ובו תקף את יו"ר מפלגת העבודה, אהוד ברק: "איזה מין מנהיג שלום הוא, שבמשך שנתיים כשר ביטחון לא הוריד אפילו מאחו אחד? איזה מין מנהיג הוא, שהוא מניח לבריוני הגבעות לעשות שפטים בערבים ובחיילי צה"ל? איזה מין מנהיג הוא, שמציע את עצמו כשותף זוטר בקואליציה של נתניהו?" ("הארץ", 23.12.2008).

משהו מוזר היה בנאום היוני הזה, במוצאי יום, שכולו בסימן קמפיין גדול לקראת ה"מבצע". כל אותו יום דיברו ברדיו ובטלוויזיה על מלחמה, וגם דווח שאולמרט ולבני החליטו "לשים קץ לשלטון החמאס". האוויר היה רווי רוחות מלחמה,¹ אבל ברק הסתייג, אמרו. משום כך, ההתקפה של עמוס עוז על ברק, בגלל ההתנחלויות, נשמעה כמעט טריוויאלית.

ואכן, ברק לא נשאר חייב. דוברו אמר: "דברי עוז הזויים ומעידים על חוסר הרלוונטיות של מרצ למתרחש בישראל. לו היה נותר בעוז ובחבריו שמץ של יושר אינטלקטואלי, הם היו מתייצבים לצד ברק דווקא היום, כאשר הוא נאלץ לחסום בגופו את התלהמות קיצוני קדימה והימין" (שם). האם לברק ולמקורביו פּיּוּן עקיבא אלדר, כאשר כתב באותו יום, לפני התכנסות הוועידה של מרצ: "יש פוליטיקאים, בעיקר בשמאל, שקוראים להרגיע את הרוחות ולחדש את הסכם התהדיאה" ("הארץ", 22.12.2008)? לא ברור למי כיוון אלדר, אבל באמת, כך נאמר בתגובת דוברו, שר הביטחון קרא לרוחות המלחמה של לבני, רמון

1 מכותרות "הארץ" של אותו יום: "ראש השב"כ: חמאס יכול לפגוע בבאר שבע"; "פוליטיקאים דורשים מברק לצאת מיד לפעולה בעזה"; "טילים מן הרשות הפלשתינית נורים לעבר שדרות"; "ברק בממשלה: עם כזו דברת, אי אפשר היה לעשות את אנטבה"; "ראש העיר באר שבע: בקרוב נחובר ליצבע אדום"; "מאמר המערכת של 'הארץ': 'למרות הכל, איפוק'; בקריקטורה של עמוס בידרמן, הרמטכ"ל, אשכנזי, לצדו של שר הביטחון, ברק, המניף באוויר 'חמסה' (למיגון).

ואולמרט "התלהמות קיצוניי הימין וקדימה", וציפה ממרצ ומעמוס עוז להתייצב לצידו. מצד שני, כיצד היו יכולים אלה לתת גיבוי לאהוד ברק, שעתיד להצטרף, בתוך חמישה ימים, לאותה "התלהמות קיצוניי הימין וקדימה"?

לתוך הריק הזה התמוטט השמאל הציוני בבחירות. האם שוב תיעתע ברק בשמאל הזה, כמו שתיעתע בהם, ובעיקר בעמוס עוז, בין יולי לאוקטובר 2000? האם החליט פתאם שהמלחמה טובה לו, כרגע? איש עדיין לא תבע הסברים על הזיגזג של ברק. נראה כאילו הכל מקבלים את המעבר מהתנגדות למלחמה לתמיכה בה כמובן-מאליו, כחלק מהאמת של החיים הפוליטיים, כאילו מדובר בשינוי הצבע של קמפיין פרסומי, ולא בטבח המוני. לקראת הבחירות, התקבל גם הזיגזג של מרצ – להיות בעד מלחמה, כי יש מלחמה, ואחר כך להתנגד לה, כי כבר נגמרה האורגיה – כמעט כמובן-מאליו. בתקשורת היו אפילו מי שהחמיאו לה על כך. עד כדי כך משולב ההיגיון של התקשורת הישראלית בהיגיון של השמאל הציוני. רק מצביעי מרצ, שנטשו אותה ימינה או שמאלה, לא חשבו כך.

כיוון שהמלחמה הזאת הובילה ליותר מאלף קברים של חסרי מגן, לפעמים חסרי שם, לאלפי פצועים ונכים, לרבבות חסרי בית, וגם כיוון שהמלחמה הובילה למזעור של השמאל הציוני, אשר תמך בה וחשב כי יוכל לסגת מהתמיכה, כאילו מדובר רק בטקטיקה בלבד, צריכה להישאל השאלה מדוע לא הזהיר עמוס עוז את חברי מפלגת העבודה מפני המלחמה, שמנהיגם עלול לצאת אליה? מדוע לא הזהיר את אנשי מרצ מפני המלחמה? מדוע לא ניצל את הכריזמה שלו, את ההערצה אליו בקרב השמאל הציוני, כדי להזהיר מפני מלחמה לפני שפרצה, לפני שהזוועות התרחשו?

תשובה אחת קשורה לכישלון ההיסטורי של השמאל הציוני להפריד את עצמו מהמדינה ומכוחות הביטחון שלה, ולהתייצב כאופוזיציה למהלכים שלא היו מתרחשים, אלמלא יזמו אותם כוחות הביטחון (ובפירוש לא "קיצוניי הימין וקדימה"). האם יש קשר הכרחי בין שמאל ציוני להיגררות אחר מעשי השלטון, כולל מעשי הזוועה שלו? ב-1944, מלחמת העולם עדיין לא הסתיימה, כתבה חנה ארנדט כי ההבדל בין השמאל לימין בתוך הציונות איבר את משמעותו. כך כתבה אז ארנדט:

האופוזיציה משורות הציונים עצמם לא צברה מעולם כוח מספרי די הצורך לאזן את הקו המדיני הרשמי; יתרה מזו, כל אופוזיציה כזאת נגלתה תמיד כהססנית בפעולה, כלא-שקטה וחלשה בוויכוח, כאילו היא חסרת ביטחון הן במחשבה הן במצפון. קבוצות שמאל כמו השומר הצעיר (...) מביעות את דעתן בהימנעות בלבד, כשעל הפרק שאלות חיוניות למדיניות החוץ של פלשתינה. במלים אחרות,

למרות היושרה האישית של מרבית חבריהן שאינה מוטלת בספק, לעתים הן יוצרות רושם מוכר מדי מקבוצות שמאל בארצות אחרות, המסתירות תחת מחאות רשמיות את רווחתן החשאית מן העובדה שמפלגות הרוב עושות את העבודה המלוכלכת בשבילן ("הציונות – בחינה מחדש", **מַטְעַם 16**, עמ' 81).

האימפוטנציה הזאת של השמאל הציוני, עוד בימים שהשימוש בכוח צבאי נגד הפלסטינים היה מוגבל – חשובה. מדובר בשיח שאומץ עם השנים בכל שדרות הציבור. את הרטוריקה של השיח הזה מציגות ישראל הרשמית והחברה הפוליטית, ברובה, כולל אמצעי התקשורת והאקדמיה. הרטוריקה אומרת: מלחמותיה של ישראל הן מלחמות שאין ברירה אלא לצאת אליהן, ובלעדיהן היינו נכחדים (אלמלא היו כך פני הדברים, לא היה הצבא יוצא אליהן). לרגע היסטורי אחד הוצגה מלחמת לבנון (1982) בידי אותו מחנה כ"מלחמת ברירה" ראויה לגנאי, אבל זו מתגלה במבט לאחור כניסיון יחיד של השמאל הציוני לקרוא תיגר על מכונת המלחמה (אחרי השתהות בת שלושה שבועות). מאז, כל המלחמות ו"המבצעים", אפילו ההרפתקניים ביותר, כמו מלחמת לבנון השנייה, מוצגים כמלחמות צודקות, משום ש"לישראל לא היתה ברירה אלא להגיב".² את העמדה הזאת, כאמור, אימץ השלטון כרטוריקה, שאין לה דבר עם מטרות המלחמה הממשיות. אלו רק מיוצגות בעזרת שיח של צדק, של סבל (התושבים בדרום), של גורל הבנים החטופים, והן מסורות בידיהם של הפרקליטים מבית (בעיקר בטלוויזיה ובעיתונים) ומחוץ (שגרירויות ישראל וראיונות עם סופרים בולטים בעיתונים זרים). כאן, תמיד, ממלא מה שאנחנו קוראים לו השיח של השמאל הציוני תפקיד מכריע. כולם עושים שימוש בדיוק באותם משפטי מפתח שהיטיב לכתוב עמוס עוז – כן, הוא – בעמוד הראשון של "ידיעות אחרונות", ביום ששי, יום לפני פרוץ המלחמה, במאמר שנועד לכאורה לפקפק בערך של המלחמה ולמעשה להעניק צ'ק פתוח מצד הקהל ה"יוני" למתכנני הטבח:

ההפגזה השיטתית על אזרחים ביישובי ישראל היא פשע מלחמה ופשע נגד האנושות. מדינת ישראל חייבת להגן על אזרחיה. ברור לכל שאין לממשלת ישראל רצון להיכנס לעזה, הממשלה הייתה מעדיפה להמשיך בהפסקת האש שחמאס הפר אותה ולבסוף ביטל אותה. אבל סבלם של האזרחים בעוטף עזה אינו יכול להימשך ("ידיעות אחרונות", 26.12.2008).

2 מכאן גם השאלה הנואשת של הנתינים הישראלים בעת המלחמה, למשמע הזוועות: "אבל מה אתה מציע?" כאילו מחוץ לשיח הזה אין שיח אחר. אבל זו בריוק מטרות של השיח: להציג את עצמו כקו הקץ.

חודש וחצי לאחר מכן, זימן לעצמו עוז, בראיון לכבוד ספר חדש, שאלה שהיתה לו תשובה מוכנה עליה. כך אמר למאיה בקר: "תשאלני אותי על המלחמה בעזה. אני אניד לך דברים שנויים במחלוקת". בקר השיבה: "חשבתי שבלי פוליטיקה", ועוז אמר: "אני בכל זאת אניד כמה דברים: כמות הסבל והמוות שחמאס המיט על יישובי הדרום במשך שנים לא עומדת בשום פרופורציה לכמות הסבל וההרס והמוות שאנחנו גרמנו לעזה ב-23 יום". (ידיעות אחרונות, 13.2.2009). הוא לא נח בעניין הזה. גם ב"פגוש את העיתונות" בערוץ הראשון, ב-7.3.2009, וגם למחרת ב"הארץ", הוא המשיך לגנות את אי המידתיות של המלחמה. דומה כי עוז עסוק כרגע בשיקום מצבו בקהילה האירופית. המלחמה נגמרה. שוב הוא נגדה, כי נגמרה. במלחמה הבאה מן הסתם יהיה בעד עד שתיגמר. כך היה גם במלחמות הקודמות.

מכל מקום, עוז אינו מייצר את מצב הרוח של האליטה והמעמד הבינוני. הוא עבד שלהם. כל מעמדו תלוי ביכולתו להדהד אותם. כל מעמדו הציבורי והספרותי, בארץ, וגם בעולם, תלוי בקשר הזה לאתוס של השמאל הציוני, אבל השמאל הציוני הוא רק שלד מהלך של ישראל. האם יש אפשרות בכלל לתאר את המציאות של מרחצי דמים נשנים וחוזרים בלי אותו יחס של היגררות, היסוס, הורגים ובוכים, מצנזרים ובוכים. האם אפשר לתאר יחסים בחו"ל, מבנה של שיח אקדמי בפנייתו אל הציבור והחוצה? האם אפשר לדמות מוסדות תרבות ונתיניהם במסעות לחו"ל, מגביות למוסדות חינוך וכו', בלי לנסח אותו "נרטיב"? השיח הזה כבר איננו נחלת השמאל הציוני. הוא השתלב היטב במוסד של מדינת ישראל, שאין לו בעצם קיום בלי הייצוג הזה. נשיא המדינה, שמעון פרס, הוא הגילום העילג של האתוס הזה. נאוומו בדאבוס היה אולי בדיחה,³ אבל מרכז פרס לשלום, המגלגל מאות מיליוני דולרים בשם השלום שהאיש העילג הזה מייצג, הוא הסימפטום העיקרי: ישראל אינה יכולה בלי השיח הזה שאותו סקרנו כאן, ביחד עם האגרסיה הרצחנית.

זהו מבנה פוליטי שיש לו היסטוריה ויש לו נמענים והוא הולך ותופח ומכסה את הכל. כולם מיוסרים מהמלחמה. כולם רוצים שלום. כולם, אין להם ברירה וכו' וכו'. אט אט מגלים הישראלים, כי כל המוצרים התרבותיים הנמכרים לחו"ל – "ואלס עם באשיר" הוא דוגמה אחת, אבל יש דוגמאות רבות, בעיקר באופן ההצגה של כל הסופרים הישראלים בחו"ל וכל כמאי הקולנוע – תואמים את הדו משמעות הזאת. כל עורך חדשות בערוצי הטלוויזיה שותף בדיוק לסוג

3 <http://www.youtube.com/watch?v=jZUKz5AmO78>

הזה של ההיגררות, או מוטב של השיח הזה. לכן אני מבקש להרחיב אך מעט את העדשה ולדון במה שקרוי "דעת קהל", בעיקר בצד ה"קובע" שלו, כלומר זה הנגרר וגורר עימו.

דעת קהל

לפני שהצבא יוצא למלחמה, יש התנגדות ציבורית, לפעמים עד כדי 20 אחוזים מהיהודים, גרעין של אופוזיציה ממשית במדינה שבה נקבע סדר היום בידי הצבא. בסיפור מותה של מרצ, כביטוי המובהק האחרון של השמאל הציוני, יש חשיבות לתיאור הפער בין 20 האחוזים המתנגדים למלחמה לפני המלחמה, לבין היעלמם, תוך כדי מלחמה. מרצ אינה מסוגלת להתנגד למהלכים צבאיים. היא שבויה בעברה של תנועת העבודה הציונית, עם הדגשת הזהות בין הצבא ל"אנשים משלנו". היא אינה מסוגלת לייצר אמירה שתעניק לציבור שלה לשון נבדלת, נימוקים, נרטיב, כוח אינטלקטואלי להתמודד עם הסביבה – קול, קול נפרד מקול הצבא (טלוויזיה, רדיו, עיתונים) לעת מלחמה. אבל זה התפקיד של מפלגת אופוזיציה. 'קול' הוא מה שתנועה פוליטית מעניקה לאוהדיה ותומכיה. כל שלטון, טוטליטרי או דמוקרטי, נוהג כך. זה פירושה של יצירת דעת קהל. השלטון מעניק – באמצעות קלגסיו, עורכי חדשות בטלוויזיה, שדרניה, פרשניה – קוהרנטיות לפירורי תודעות, שיהפכו בעוד רגע ל'דעת קהל'. כאן, בחדרי העריכה של המלחמה הטלוויזיונית, התגבשו לכדי תפקידי מפתח ב"עופרת יצוקה", בפעם הראשונה, תועמלני הדור החדש, שעסקו רק באמת, ראינו ילדים ואנשים מפוחדים מערי הדרום, וחתכו בשם האמת, על פי הוראות מלמעלה, והוציאו, ומחקו, כל צילום שהראה את זוועות עזה: הכל כדי לייצר עמדה קוהרנטית, בשביל שהצופים יהפכו ל"דעת קהל", זו ההופכת כל אדם למסביר מטעם המדינה, והמסביר הזה, גם אם אינו צריך להסביר את העמדה לאף אחד, אפילו לא לַבְּנֵי, ממונה לפחות על עצמו, מטעם המדינה, כך שלא יזפזף ל"אל-ג'זירה" או ל"סי-אן-אן", כדי לראות מה קורה בעזה. הסירוב לדעת איננו פסיכולוגי. קודם כל מופיע הציווי מטעם המדינה – זה האומר "תמוך במלחמה!" – והוא מיתרגם ל"אִמְץ לעצמך את הצידוקים שלנו!", ומיתרגם ל"הסבל של תושבי הדרום הוא בלתי נסבל", ומיתרגם ל"לא בוכים עכשיו על המתים", ומיתרגם ל"לא קורה שום דבר נורא בעזה".

תמונות הזוועה שמילאו תפקיד חשוב כל-כך ביחס של העולם למרחץ הדמים הזה לא הגיעו אל הציבור הישראלי, למרות הערוצים הזרים. לא צריך צנזורה

בשביל זה. צריך רק לגייס את האזרח לתמיכה חד משמעית. דמוקרטיה משמעה הליכה למלחמה כדי לענות על ציפיות של דעת הקהל. אבל דעת הקהל נוצרת, גם בדמוקרטיה, בעזרת ההזדהות של האזרח מלמטה עם המסמן הגדול מלמעלה: הצבא יוצא למלחמה, ואיפה אתה, אזרח יקר? מה אתה עושה כדי לעזור? וככל שהזוועה גדולה יותר, יש להפוך אותך, אזרח יקר, לא רק לאכזר, ונחוש, וקשוח, אלא למגויס רחמן: אתה יודע כמה נורא מצבם של תושבי הדרום? הרטוריקות הללו נטועות עמוק במסורת של השמאל הציוני.

ההגנה על יישובי הדרום

המתיחות שבאה לפני המלחמה, עם סיום התהדיאה, הוצגה בישראל כנטולת כל הקשר, לבד מן "הסבל של יישובי הדרום". בתכניות המלחמה של צה"ל היו הקסאמים נכס חשוב. צריך היה להבטיח ירי מאסיבי על יישובי הדרום כדי להשיג את הצ'ק הפתוח למלחמה.

נניח לטענות הפלסטיניות על הפרה חוזרת של הסכם הרגיעה מצד ישראל, כאשר המעברים נשארו סגורים, בניגוד להתחייבות ישראל. נניח לעובדה שבבניית הציודקים למלחמה לא נזכרו כלל המעברים הסגורים, ההרעבה השיטתית, מניעת החשמל, והמנהרות בין רפיח המצרית לרפיח הפלסטינית שהוצגו שוב ושוב כמזימה נגדנו (העם שגדל על מנהרות גטו ורשה כחלק ממיתוס הגבורה, הצליח לאמץ בלי עפעוף את הניסיון לפרוץ את המצור על עזה דרך המנהרות של רפיח כהידוק מצור על ישראל).

מצבם של תושבי הפריפריות לא מעניין את הישראלים. מעטים היו תורמים כסף כדי לשפר את מצב העיירות המרוחקות ההן. לאשדוד הגדולה אין בית חולים, והעיר ניהלה במשך חודשים מאבק יקר על זכותה לבית חולים. מי זוכר את המאבק? מה יצא ממנו? מי הזדהה עם דרישתה של אשדוד? אבל אשדוד תחת איום פלסטיני עברה סובלימציה, שגב, התרגשות של ממש באחדות הלאומית, הנשקפת ממצחיהם המודאגים של השדרנים ומראיונות דרמטיים ממקום ה"נפילה". פתאם אשדוד היא של כולנו, מייצרים לנו את אשדוד כזאת. אשדוד היא סיבה למלחמה. להרג המוני.

האם הפכה אי פעם הדרישה להגיע להסכם כדי שתושבי הספר ייהנו משקט לדרישה של ממש בפוליטיקה הישראלית? לא. הסכם הרגיעה מיוני 2008 נחתם אמנם מהסיבה הזאת בדיוק, אבל הצבא והמדינאים, וכמובן האופוזיציה הימנית, מעולם לא הפסיקו לראות בהסכם הזה "השפלה", "תנאים גרועים", "הפרה" וכו'.

וכך, ב-5 בנובמבר 2008, ששה שבועות לפני תום הסכם הרגיעה, חדר כוח גדול של צה"ל לרצועה, הרג אנשי חמאס, וחיסל, על פי הגרסה הרשמית, מנהרה שנועדה לחטיפת חייל. העיתונים והטלוויזיה מיהרו לקבל את עמדת הצבא. אם הלכו לחטוף, מותר היה להפר את הסכם הרגיעה, ומותר היום להניח כי חיכו שהחמאס יגיב בכוח וכך אפשר יהיה לצאת ל"מבצע". ליתר ביטחון, למען יהיו הקסאמים ודאיים בזיכרון, חיסל צה"ל מנהיג בג'האד האסלאמי בגדה. התגובה אכן הגיעה. ישראל החליטה ש"אי אפשר להבליג עוד".

כוח ההרתעה

לצד הנימוק על הסבל של יישובי הדרום, כלומר לצד נימוק ההצלה, עלה גם הנימוק של "כוח ההרתעה". בניגוד לנימוקי ההצלה, כלומר הצדק, שהם מעין "אמת" מבודדת מכל הקשר, יש לנימוק של "כוח ההרתעה" קירבה גדולה יותר ל"הוגי הביטחון הלאומי". באותו יום ששי שלפני תחילת הטבח, בעמוד הראשון של "ידיעות אחרונות", מצד ימין, הופיע מאמר של נחום ברנע (על נימוקי הצדק הופקד עמוס עוז, כאמור, באותו עמוד, מצד שמאל):

לא רק ביטחונם של תושבי הדרום מונח על השולחן: גם יכולת ההרתעה הישראלית. אולמרט וברק ואשכנזי משקיפים זה שנתיים על ההתפתחויות בעזה כאילו היו מהאום. אם נבליג, אולי המצרים יסדרו לנו שקט. אולי עמוס גלעד יביא איזו הבטחה סודית. עד כדי כך הם חוששים מכישלון. ומה יגיד מובארק ומה יגיד עבדאללה ומה יגיד אובמה. וכינתיים טווח הטילים גדל, ומה שנראה כמשימה פשוטה יחסית, זולה במחיר, הולך ומסתבך... ("ידיעות אחרונות", 27.12.2008)⁴

מהו 'כוח הרתעה'? כוח ההרתעה הוא החלטה ש'אנחנו מרתיעים אותם'. מי מחליט? אלה ש'כוח ההרתעה' ומדידתו מסורים בלאו הכי בידיהם, בעלי הכוח. מתי אין 'לנו' כוח הרתעה? כאשר בעלי כוח ההרתעה מחליטים שזכותם לצאת למלחמה, כדי להשיב לעצמם את 'כוח ההרתעה' שהוגדר מתחילה על ידם.

4 אין כמו השדרנים בעלי ה"גוון האישי", ה"סובייקטיבי" (אריה גולן ברדיו, ירון לונדון בטלוויזיה, למשל) כדי להצביע דווקא באמצעות "קולם הפרטי" על העובדה שהתקשורת היא ארגון ושיח התלויים לגמרי בהגדרתה הראשונית של המדינה את האירועים. סדר היום שלה בכל מה שקשור למלחמה, להרג, או להימנעות ממלחמה, אינו חורג אף פעם מהגבולות שהמדינה עצמה מציבה: ויכוח בתחומי הצבא והממשלה הופך לוויכוח בתקשורת, ולהיפך גם: הסכמה גמורה בתחומי הזרועות של השלטון משתקפת מיד בעדר כל דיון של ממש בתקשורת. הרייטינג משתלב במבנה הזה ואינו סותר אותו.

אם יש שקט, ואנחנו עושים כרצוננו, יש כוח הרתעה. אם השקט מופר, למרות כוחנו הרב, משמע 'כוח ההרתעה' נעלם. כוח ההרתעה אינו בא למנוע מלחמה נוספת, כיוון שאין מלחמות באופק; הוא נועד לשמר את העליונות הגמורה של הכוח הישראלי אל מול כל תביעה: מחאה אלימה בשטחים הכבושים, פתיחת המעברים, תגובה על חיסולים, שחרור אסירים, סיכון של טיסות סיוור בשמי מדינה שכנה. אם יהיו לחזבאללה טילי נ"מ יופר כוח ההרתעה.

איך נעלם הצורך לשקר

כל עוד דנה הממשלה במלחמה – הזירה היא פוליטית, והכל מתייחסים אליה כך. לכן, בבית הספר, למשל, אסור לדבר עם הילדים על הוויכוח, "כי זו פוליטיקה", אבל בטלוויזיה, לפני המלחמה, מתווכחים מומחים ובעלי דעות. ולרגע נדמה שאפילו לקצינים בכירים בדימוס יש "דעות משלהם".

מרגע שהצבא יוצא למלחמה – לאחר שרק לכאורה לא השתתף בקבלת ההחלטה ובהבנייתה בדעת הקהל – יוצאת המלחמה מהתחום ה"פוליטי". בבתי הספר מדברים עם הילדים על מטרותיה, כי המלחמה כבר לא "פוליטית". הוויכוחים נעלמים מן הטלוויזיה, ובמקומם מופיעים בטלוויזיה ה"הוגים הנוגים", מארי שביט דרך גדי טאוב, מפניה עוז-זלצברגר עד נסים קלדרון. אף אחד מהדוברים המגוננים על המלחמה אינו משקר כאשר הוא אומר שהחיים בשדרות הם בלתי נסבלים.

ואולם, משום שקנה המידה לאמת מצוי בידי הצבא ("כוח ההרתעה נפגע" או "משוקם"), האמת היא של הצבא, ואין לנו קני מידה אחרים לבחינתה, זולת ה"הצלחה", או ה"ניצחון". האם הטבח בעזה הצליח? האם מלחמת לבנון השנייה היתה כישלון? השאלות הללו הן כמובן חסרות תשובה של ממש. כל התשובות יתפוגגו בפעם הבאה שהאירועים "יוכיחו" כי "אין כוח הרתעה", ושוב תימסר בידי הצבא ההחלטה על האמת, ושוב יקבל הצבא רשות לצאת למלחמה.

הפער בין המלחמה ובין ייצוגה התעמולתי, פנימה והחוצה, לא מוליד סתירות, משום שאיש אינו מדבר על הסתירות. כל הצדקה, ובלבד שהיא צועדת עם המלחמה, זוכה למעמד של אמת. כל האמיתות הללו, כל כמה שהן מבולגנות וכל אחת מהן תובעת גם רפרטואר של 'חדשות' כגיבוי להצדקות (סבל יישובי הדרום, הקשר הג'יהאדיסטי של החמאס, הקשר האיראני של החמאס, שתי אמיתות מדירות זו את זו), כל כמה שהן יכולות להיתפש כשקרים או כאמיתות בעירבון מוגבל, כל האמיתות הללו אינן נולדות מתוך ויכוח, ולכן גם אין כאן שאלה

על אמת מול שקר. כל הטיעונים בעד התגובה הישראלית, אף שהם סותרים זה את זה: ההגנה על תושבי הדרום, הצורך להגיב, הצורך להפוך את חמאס לנושא באחריות, או ההכרה בחמאס, כל הטיעונים הסותרים הללו אינם נוגעים לעצם העניין. משום שהעניין הוא מלחמה שייצוגה המשפטית, או המצדיק – תפל. המבנה של החדשות סובב סביב ו' החיבור: זה וזה וזה ובלבד שלא תישאלנה השאלות הנוקבות על המלחמה – מדוע לא יכלו להגיע להסדר ולפתוח את המעברים ולשחרר את גלעד שליט ולהשלים עם העובדה שהמוני הפלסטינים בחרו בחמאס. איש אינו תוהה על סתירות כלשהן בין כל התמיכות במלחמה. נוצרת אמת אחת שאין לה חלופה. הכל היה ערוך ומוכן לנקודה שבה ההסכם, אשר כפה על ישראל סוג של הדדיות, יתבטל ובמקומו יבוא מודל חדש של יחסים, כזה של הרס "מבחוץ".

ובכל זאת, על מה היתה המלחמה

על מה היתה המלחמה? על שקט ליישובי הדרום? על חיסול החמאס? על חיסול המנהרות? על שיקום כוח ההרתעה? ואולי נוסו גם אמצעי לוחמה חדשים? עכשיו, בבת אחת, עם שוך האש, לא דובר על הסיבות למבצע. גם אין דיווחים על המצב ה"הומניטרי" שם. אלמלא הילרי קלינטון, לא היינו יודעים שישראל מונעת העברה של פסטה לרצועה הרעבה.

עכשיו איש לא יתבע מ"ההוגים הנוגים" דין וחשבון על מה שאמרו בזמן המלחמה, או על פשעיה. נסו בעצמכם! לפעמים יתפייט מי מהם וייאנח "כמה קל לאלה שיש להם תשובות פשוטות". ובשיחה פרטית אפילו תיצבע הצדקנות ב"גוון אישי": "אני ממש מקנאת באלה שיש להם תשובות כל-כך פשוטות". (חישבו על השיחות הללו במסדרונות האוניברסיטה, המדגרה של הצדקנות). הנה המקום שבו נולדת ה"מורכבות", כערך פוליטי, שאולה כולה מהתחום הפסיכולוגי או האסתטי. אבל 'מורכבות' במילון הזה היא היכולת להביט בזוועות ולהגיד: ילד ערבי מת הוא עניין מורכב, שלא כמו ילד יהודי מת.

מעבר לניסיון להכניע את ממשלת החמאס לטובת אבו מאזן, ממשלה שיש לה תמיכה עממית – שהפגנת התמיכה הענקית בה, עשרה ימים לפני תחילת המלחמה, הובילה מן הסתם לאכזריות המלחמה ולניסוח הכרוז השחצני והגס שאנחנו מפרסמים כאן, מעבר לאזהרה הצפויה מפני הכרה בחמאס כפרטנר, המלחמה היא חלק מההיגיון של הגיטואיזציה, ולכן היא תתמיד. מטרתה להכניס אותם למובלעות קטנות, ניתנות לחדירה יומיומית, תחת פיקוח הדוק, עם הרבה

הורים אומללים המוכנים לעבוד בשביל השב"כ (מה היה תפקידו של השב"כ במלחמה הזאת? מיהו שואל? כמה סוכנים רכש באמצעות הגירוש, ההצלפות, הצריבה בתודעה?). מטרת המלחמה היא לרתק אותם למובלעות הקטנות, ביחד עם איסור על כניסתם לישראל, למקומות שרק בהם אפשר להתפרנס. גם המבצע בעזה, הענישה, ההרג, הפיכת החיים לבלתי נסבלים, ההצלפות ו"הצריבה בתודעה", כל אלה הם חלק משגרה, המוכרחה להוליד תגובות פלסטיניות, ושוב מחזור של דם, ובלבד שלא תקום מדינה פלסטינית לצד ישראל, כלומר מדינה של ממש, אלא שטחים תחת שיטור כבד של המתפרנסים היחידים בשטחים ההם – משטרות ושירותי ביטחון פלסטינים במימון מערבי.⁵ שום דבר לא היה חדש, לבד מהיקף הזוועה וגודל האכזריות. הנה כך כתבה אלינה קורן ב־2005:

במשך 2004, עוד לפני פינוי רצועת עזה ("התנתקות"), פלש צה"ל לרצועה, תפס אזורים נרחבים, הרס מבנים וכבישים, ויישר שטחים באזור בית חנון (צפון הרצועה), בחלקים מחאן יונס ולאורך ציר פילדלפי ברפיח. כלום כבר נשכחו העובדות? ראוי לזכור, משום שזו התבנית: חיילי צה"ל נכנסו לשכונת זייתון בדרום העיר עזה, יזמו עימותים עם פעילים חמושים והרגו חמישה מהם באמצעות צלפים. אז הבטיחה פעולת צה"ל את המשך הירי על שדרות. תמונות הדם ו"הזעם הציבורי" נחוצים היו כדי לאפשר לצה"ל להשלים את מהלכיו הצבאיים ולגייס תמיכה ציבורית ומשפטית בהרס של עוד מאות בתים ברפיח באזור פילדלפי. גם לאחר פינוי כוחותיו, מתנהלת הלחימה ברצועה בהתאם לתוכניות צה"ל: התנקשויות אוויריות, ירי קסאם, פגיעה בחוליות קסאם, אכיפת "אזורי חיץ" בצפון הרצועה, וירי בכל מי שמתקרב לגדרות. בחצי השנה שחלפה מאז ה"התנתקות" מהרצועה באוגוסט 2005 – מתחילת ספטמבר 2005 ועד תחילת מארס 2006 – נהרגו מידי כוחות צה"ל ברצועת עזה 64 פלסטינים, מהם 15 קטינים. ירי טילי קסאם, בתגובה לפעולות ההתנקשות, מאפשר לצה"ל להמשיך את הלחימה, להרחיבה ואף לנקוט באמצעי ענישה קולקטיביים, הפוגעים בכלל האוכלוסיה. פעולות צה"ל מתוארות תמיד כתגובה אדי-הוק והן מוצדקות בנימוקים ביטחוניים ("על הגטואיזציה של הפלסטינים", **מַטְעַם 6**, עמ' 83).

כל זה היה, וקרה שוב, ולא הוליד שיח ביקורתי. אחת היא אם הפלסטינים הנצורים בגטו של עזה יירו טילים, או יצעדו בצעדת מחאה לכיוון הגדר, אם ימותו גאים ברעב, או ימליכו עליהם מחדש את הפתח. ריבונותם תהיה מוגבלת, תמיד, לטובת ריבונותנו שלנו, עם האדונים. שליטתם במזון ובאנרגיה

5 עד כמה שטני היה תכנון המלחמה הזאת אפשר לראות מהדיוק בהפצצה של טקס הסיום של קורס השוטרים, אותם מאושרים שזכו להתפרנס.

תהיה מוגבלת, תמיד, המטבע שלהם יהיה ישראלי, תלותם לא תהיה רק תלות כלכלית, אלא שיעבוד תחת אש, כלומר כוח הרתעה: נהרוג משפחות שלמות, ילדיכם יישרפו בזרחן, עורכי החדשות שלנו ידווחו על סבל בעוטף עזה, אם לא תתנהגו כמו שצריך. שום דבר מהדברים שהתרחשו בתחילת 2009 לא היה שונה במהותו, לבד מעוצמת הזוועה.

המלחמה בפלסטינים היא מלחמה של מעצמה צבאית נגד אוכלוסיה קטנה, דלה, מורעבת ומשוללת אמצעי לחימה של ממש. המלחמה, שאינה אלא שיטור בקנה מידה שההיסטוריה אינה מכירה, שמירה על הסדר באמצעות מטוסי אף-16, טנקים והי-טק מתוחכם מאוד, הולידה מציאות שבה ניקרא שוב ושוב לתמוך ב"ערובה לחיינו", כלומר בצה"ל, ולתת בו, באמצעים השונים שעומדים לרשותנו, כנתינים של טוטאליטריות אידיאולוגיות, אמוץ מלא.

את מסתה מ-2005 סיימה קורן כך:

עד מתי? מבחינת הצבא אין לשאלה הזאת כל משמעות, משום שמבחינת הצבא המטרה הסופית איננה מוגדרת אלא במונחים של המלחמה הבאה. מבחינתנו עומד על הפרק אסון גדול: לא רק שפיכות דמים הדדית והרבה מאוד אבידות, שהצבא מביא בחשבון, כאשר הוא מתכנן את מהלכיו, אלא משהו נורא יותר, העומד להתרחש ונהנה בינתיים מהכחשה ומשתיקה. מה שם הזוועה מעבר למושג הזה? אין מדברים עליה, אבל מניחים לה להתרחש. (שם, עמ' 84)

צריך לומר במפורש: מטרתה של ישראל היא להשמיד את החברה הפלסטינית ולהחזיר את העם הפלסטיני לתקופה הפרה-מודרנית שלו: לחמולות, לכפרים ולמובלעות מנותקות זו מזו. השלב הסופי של הציונות מגיע לשיאו בהחרבה השיטתית הזאת, בין "חומת מגן" ל"עופרת יצוקה". בגלל טיב היחסים בין ישראל לשטחים הכבושים, בגלל טיבו של השיטור הישראלי, הנעשה באמצעות מפציצים מתוחכמים, שריון, ארטילריה ויחידות רצח מצוידות בנשק מתוחכם וכלבים, יהיו לנו עוד מרחצי דמים, בלויית רטוריקה של "מלחמה נגד הטרור", חיינו יעברו עלינו בשנים הבאות – כמו שעברו עלינו בעשורים האחרונים – בין התקפה אדירת ממדים על הפלסטינים ובין פיגועים, ושוב התקפה, וחוזר חלילה. האליבי ("לא ידענו שהדברים יהיו עד כדי כך") הוא חסר שחר.

אופוזיציה

ב"דין וחשבון" (1993) המטירו חיל האויר, השריון והתותחנים אש תופת על דרום לבנון, אש שהרגה 118 אזרחים, הותירה מאות רבות של נכים וגירשה

מבתייהם ההרוסים כ־300 אלף בני אדם. במבצע "ענבי זעם" (1996) גדל מספר ההרוגים מקרב האזרחים של דרום לבנון והוא גדל עוד יותר באינתיפדה השנייה ובמלחמת לבנון השנייה, ואחר כך במבצע "עופרת יצוקה". בכל השנים הללו לא נוצר בישראל שיח אנטי-מלחמתי חדש, למרות שהמלחמה הפכה להיות מרחץ דמים קולוניאלי נגד אוכלוסייה ילידית. השמאל הציוני לא יצא באף אחד מהמבצעים הללו נגד הפעולה, הוא פשוט היה חלק מהמצעד אל המלחמה. כך הוא נעלם.

שמאל בישראל צריך להיות קודם כל שמאל אנטי-מלחמתי, לטפח סולידריות עם הפלסטינים, וככזה גם לשוב אל הימים שבהם הפגין ברחובות ישראל בעד שלום, לא רק ליד הגדרות, ולא רק נגד מלחמה, כאשר זו פורצת – בתוך ישראל, בעד שלום, בפיקניקים המוניים, שבהם יכלו יחד ילדים יהודים וערבים. מישהו צריך לחסן דור חדש מפני הזיהום הגזעני של מערכת החינוך. אם פעילי חד"ש השכילו ללכת לבתים של יהודים ושל ערבים, בזוגות, יהודים וערבים, כדי לדבר על חיים אחרים, אין סיבה לצמצם את המאמצים הללו לימי בחירות או לימי מלחמה. יש אלפים רבים של ישראלים המסוגלים לא להשתעבד לשטיפת המוח הטלוויזיונית. אין סיבה לחטט בעבר או בהווה הציוני שלהם, או בנכונותם לשרת בצה"ל. יש אלפים רבים של ישראלים שההתנגדות לצבא ולאתוס שלו אינה נראית להם חטא. מרצ, גם מהבחינה הזאת, היא באמת עניין שאבד עליו הכלח, עם האתוס הצבאי שלה. יש המוני ישראלים שיצטרפו לתנועת שלום, שלא תנוהל בידי כת של קצינים מתרברבים ברזומה הפטריוטי שלהם. יש אלפים רבים של ישראלים שההליכה לצד פלסטינים בהפגנות שלום בתל אביב, או בחיפה, או בוואדי ערה, נראית להם יתרון ונוטעת בהם חדווה, בניגוד למרצ שאף פעם לא השכילה להבין את הדבר הזה וראתה בהשתתפות המונית של ערבים בהפגנות שלום מין הודאה בחולשה.

צר מאוד על היעלמותה של מרצ. לרגע אחד שמחתי כאשר עמוס עוז, דוד גרוסמן ואישים אחרים מתוך הממסד שינסו מותניים כדי להחיות אותה, ברגעים שלפני המלחמה הזאת. שורה שלמה של מי שקרויים אנשי רוח הצטרפו למרצ החדשה, משום שלא היו מעיזים ללכת לאופוזיציה של ממש. אחר כך ראינו אותם יוצאים להפגין בזמן המלחמה, רק כאשר מרצ קראה להם לרחוב, כדי לומר את האמירה המשונה הזאת "תמכנו במלחמה ועכשיו די". מה בדיוק קבע את ה"עכשיו די"? מעולם לא שמענו הרהור מן הצד הזה על התמיכה בטבח, על הנסיגה הפתאומית מהתמיכה, על ההישנות של התמיכות במלחמות השונות. תמיד אותם אנשים, תמיד אותה "מבוכה", תמיד אותו מוראליזם מלא צדקנות

ובסוף גם מאשימים את הפלסטינים בכישלונם-שלהם, של השמאל הציוני. זהו מילייה מאופר, אופנתי. "אנשי השמאל" שנשמעו לקריאה אל הרגל – קצת סופרים, קצת אקדמאים, קצת בכירים – לא ממש מעוניינים להיות אופוזיציה, אלא להיוודע בציבור כאופוזיציה. עם כל הכבוד, ידועה בציבור צריכה לעשות קצת יותר בשביל להיות שווה משהו.

9.3.2009

הערה על א. ב. יהושע

אי אפשר לסיים מסה על חשיבות השמאל הציוני לפוליטיקה של המלחמה בלי לומר עוד משהו על א. ב. יהושע. ב-16.1.2009 כתב הסופר "מכתב אישי" לגרעון לוי ב"הארץ". הנה חלק ממנו:

יש משהו אבסורדי בהתקוממות שלך על היחס בין מספר ההרוגים הפלשתינאים והישראלים. ניתן להסיק מדבריך, שאם הם היו מצליחים להרוג מאה ילדים ישראלים (הרי הקסאמים פגעו גם בבתי ספר ובגני ילדים, שבמקרה היו ריקים) – או אז גם לנו היה מותר להרוג מאה ילדים פלשתינאים. כלומר, יותר מההרג עצמו מטרידה אותך ההשוואה המספרית בינינו לכינם.

קצת יותר משמונה שנים לפני כן, ב-1 בספטמבר 2000, בטלוויזיה ההולנדית, אמר א. ב. יהושע לליאנה באדר מרמאללה:

אתם יודעים, באינתיפאדה [הראשונה], בשנות האינתיפאדה נהרגו בערך 1,800 פלסטינים ובערך מאתיים ישראלים. תראו מה קרה בקוסובו או בסרייבו או בכלקן, מלחמה של שלוש או ארבע שנים, 400 אלף איש נהרגו שם. [...] אני אומר את זה כי אני רוצה לשים את זה בפרופורציה. תספרו את המתים, צריך לספור את המתים, זה חשוב מאוד. (תירגם רן הכהן)

הגיע הזמן שנעשה סדר: יהושע איננו איש השמאל הציוני שמסתבך בתמיכה במלחמה ואחר כך חוזר בו ומגמגם ומארגן לעצמו ראיונות כדי לשקם את תדמיתו באירופה. הוא גזען ליברמני שאין לו אומץ לצאת מהארון, משום שהקהילה התרבותית (בניגוד לקהילת העסקים ברובה, או הקהילה הביטחונית, היכולות להיות בשלום עם עמדות ליברמניות), אינה יכולה להרשות לעצמה לאמץ את ליברמן כגרון שלה. יהושע פוחד לאבד את מעמדו, ללכת למקום הפוליטי שאיתו הוא מזדהה. על כן פליטות הפה שלו ראויות לתשומת לב. אבל באמת אין זה נאה לבלבל אותו עם השמאל הציוני.